

3. Левитов Н. Д. О психических состояниях человека. М. : Изд-во «Просвещение», 1964. 343 с.
4. Ігуманова О. Б. Генеза негативних психічних станів студентів та їх психокорекція. Хмельницький : Вид-во при ХНУ, 2014. С. 143–145.
5. Мостова І. Поради психолога першокурснику. К. : Тандем, 2000. 76 с.

Кузнєцова О. В., здобувач вищої освіти,
Донецький національний університет імені Василя Стуса,
Україна

Науковий керівник – Кушнір Ю. В., канд. пед. наук, доцент.,
Донецький національний університет імені Василя Стуса,
Україна

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ КРЕАТИВНОСТІ У СТАРШОМУ ШКІЛЬНОМУ ВІЦІ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПІДХОДІВ

У сучасному світі відбувається стрімкий розвиток новітніх інформаційних технологій, які передбачають творчий підхід під час оцінки проблеми та її вирішення, актуалізується потреба у фахівцях, які здатні швидко адаптуватися до умов життя й орієнтуватись у швидкоплинному інформаційному полі, здатні до самостійного творчого розв'язання проблем. У психологічній науці досить часто постає питання формування творчої особистості, звідси й велика увага до дослідження креативності людини, до особливостей її формування й розвитку при навчанні та вихованні, зокрема в період підготовки старшокласників до дорослого життя, їх професійного самовизначення, самореалізації та саморозвитку.

Ранній юнацький вік є найбільш сенситивним для формування професійно орієнтованих знань, умінь та навичок. Характерним саме для інтелекту старшокласника є розвиток творчих здібностей. Це виявляється в інтелектуальній ініціативі та створенні чогось нового. Саме тому, на наш погляд, важливим є вивчення творчої сфери особистості в період старшого шкільного віку, що включає дослідження особливостей розвитку креативності.

Сфера креативності складна для досліджень і викликає безліч суперечок, оскільки емпіричне поле фактів, які належать до цієї проблеми, дуже широке. Феномен креативності багатогранний, і на сьогодні не існує жодної думки щодо його змісту. Англійський термін «creativity» перекладається як «здатність до творчості». Вперше термін «креативність» використав Д. Сімпсон у 1922 р.

Учений вважав, що «креативність» – це здатність людини відмовитися від стереотипних способів мислення, «здатність до руйнування загальноприйнятого, звичайного порядку походження ідей у процесі мислення» [3]. Дослідження Дж. Гілфорда [4] у 60-ті рр. ХХ ст. дали подальший поштовх для вивчення креативності у педагогіці та психології.

Сучасні дослідники наводять безліч варіантів визначень креативності у роботах зарубіжних психологів минулого століття. Наприклад, Дж. Рензулі [3] розглядає креативність як особливості поведінки особистості, виражені в оригінальних засобах виробництва продукту, досягненнях вирішення проблеми, в нових підходах до проблеми з різних позицій. С. І. Медник [4] визначає креативність як процес переконструювання елементів у нових комбінаціях, які відповідають вимогам корисності й деяким спеціальним вимогам. Ф. Баррон [3] розглядає креативність як здатність додавати щось нове до наявного досвіду; М. Воллах – як здатність породжувати оригінальні ідеї в умовах вирішення або порушення нових проблем [3].

Дослідники неодноразово здійснювали спроби визначити природу креативності. У всьому масиві уявлень про сутність і природу креативності можна виділити кілька напрямків.

Представники одного з них – когнітивного – пов'язують дослідження креативності з вивченням пізнавальних процесів, виявляють зв'язок креативності з рівнем інтелекту, виділяють і розглядають стадії, рівні і типи креативного процесу. Варто зазначити, що в центрі уваги цих дослідників знаходиться креативне мислення (М. Воллах, Дж. Гілфорд, Т. Грубер, І. Коган, С. Медник, Я. А. Пономарьов, Е. П. Торренс, Г. Уоллес і інші). Провідними в цій галузі є дослідження Дж. Гілфорда та Е. П. Торренса, які прирівнюють креативність до дивергентного мислення, розглядаючи її як одну з функцій інтелекту [3]. Когнітивні пояснювальні схеми, мабуть, найбільш поширені в психологічній літературі, що належить до проблеми креативності.

Інший напрям у вивченні природи креативності – особистісно орієнтоване дослідження тих особистісних аспектів, які пов'язані з процесом творчості. Представниками цього напрямку є А. Адлер, Т. Амабайл, Ф. Баррон, М. Коллінз, К. Мартіндейл, А. Маслоу, К. Роджерс, Д. Харрінгтон та інші. Виявляються характерологічні, мотиваційні, емоційні, соціально-рольові якості особистості людей, які творчо проявили себе, розглядається зв'язок креативності із самоактуалізації особистості [3].

Важливою тенденцією в сучасний період є подолання обмеженості зазначених підходів до дослідження креативності. Креативність визнається багатовимірним явищем та розглядається в єдності когнітивних і особистісних змінних, водночас підкреслюється важливість особистісних, емоційних, мотиваційних

факторів креативності. До досліджень цього напрямку належать роботи Д. Б. Богоявленської, В. Н. Дружиніна, В. Н. Козленко, А. М. Матюшкіна, Р. Стернберга, К. Хеллер, Е. Л. Яковлевої та інших [3].

Отже, креативність – це складне психічне утворення особистості, яке полягає у її здатності створювати нові, оригінальні образи, ідеї, продукти, вмінні відійти від стереотипів, зумовлене вродженими задатками та мірою їх розвитку в процесі соціалізації, і набуває характеру особистісної риси, стає стилем життя, поведінки, діяльності [2].

Креативність у розвитку проходить два етапи. Перший етап – коли відбувається розвиток «первинної» креативності, як загальної творчої здібності. Чутливий період в цьому етапі настає в 3–5 років. У цей період відбувається наслідування дорослого. За дослідженням Д. Б. Ельконіна, в цьому періоді збільшується потреба «робити як дорослий», бути з ним нарівні, розвиваються механізми «безкорисливого» наслідування [1]. Головним фактором, що визначає цей розвиток, є взаємини дитини з дорослим, також позиція дорослого щодо дитини.

У старшому шкільному віці на основі «загальної» креативності формується «спеціалізована» креативність – це здатність до творчості, пов'язана з певною сферою людської діяльності, як доповнення та альтернатива. На цьому етапі значною мірою важлива підтримка сім'ї, однолітків, професійний зразок. Другий етап закінчується запереченням власного наслідувального зразком, негативним ставленням до колишнього ідеалу. Людина може затримуватися на фазі наслідування назавжди, або переходить до оригінальної творчості [1].

У старшому шкільному віці творчі здібності людини розвиваються особливо інтенсивно, адже у старшокласників виробляється активна життєва позиція, більш свідоме ставлення до вибору майбутньої професії, до самовизначення та самоусвідомлення. Внаслідок зростає потреба у знаннях своїх здібностей і можливостей їх реалізації. Характерним для цього вікового періоду є зростання свідомості (усвідомлення навколишнього світу і ставлення до нього) [2].

У результаті процесу соціалізації можуть встановитися особливі відносини між творчою особистістю і соціальним середовищем. Це відбувається через те, що творча особистість відчуває обмеження в школі через орієнтації навчання на «середні оцінки», стандартизацією програм, відносин викладачів, жорсткої дисципліни. Викладачі нерідко оцінюють креативних учнів як «вискочок». Часто творчо здібні школярі стають об'єктом насмішок однолітків-старшокласників.

Отже, за даними Дж. Гілфорда, до кінця навчання в старших класах креативні діти впадають у депресію, приховуючи свій творчий хист. Але, на думку

Л. Колберга [4], ці діти проходять початкові рівні розвитку інтелекту, швидше досягаючи високих рівнів розвитку моральної свідомості.

Сприятливість до розвитку креативності періоду старшого шкільного віку обумовлена багатьма психологічними особливостями старшокласника, завдяки яким креативність може закріпитися у структурі особистості як стійка характеристика, свідомо реалізується суб'єктом у процесі творчості. У старшому шкільному віці особистість стикається з безліччю нових, суперечливих життєвих ситуацій, що стимулює й актуалізує її креативні потенції.

Природна юнацька динамічність, прагнення заново і критично осмислити все навколишнє, затвердити свою самостійність і оригінальність, відмова від стереотипів, прагнення до самовдосконалення і самоактуалізації, формування «внутрішньої позиції» особистості, визначення життєвих цінностей і становлення стійкого образу свого «Я» дозволяють вважати старший шкільний вік сприятливим періодом для розвитку креативності як стійкої особистісної власності [1].

Отже, в результаті теоретичного аналізу з'ясувалось, що існує безліч теоретичних підходів до визначення поняття креативності та її природи. Особливої актуальності набувають дослідження креативності саме у старшому шкільному віці, адже аналіз останніх робіт підтвердив, що цей період є найбільш чутливим для її розвитку та закріплення.

Список використаних джерел

1. Дереча А. А. Особливості структурного профілю креативності старшокласників. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Серія: Психологічні науки, 2017. С. 62–66.
2. Дідковська Л. І. Психологічні особливості феномена креативності у старшокласників. *Проблеми сучасної психології*. 2013. Вип. 21. С. 117–128.
3. Дімітрова-Бурлаєнко С. Д. Дефініції понять «творчість» і «креативність» у сучасному науковому дискурсі. *Наукові записки НПУ ім. М. П. Драгоманова*. Серія: Педагогічні науки. 2017. Вип. 135. С. 82–89.
4. Передерій О. Розвиток креативного мислення старшокласників як пріоритетний напрямок діяльності сучасної української школи. *Наука і освіта*. 2018. С. 5–7.